

פרקי אבות, והאנלקטים

*המאמר מוקדש להורי ז"ל (פרחיה ויוסף) שערכיהם נר לרגלי ואור לנתיבתי במסע חיי.

יחיאל גלבע
Email: gyechiel@yahoo.com

תקציר

הקריאה בפרקי אבות ובמאמרות של קונפוציוס (האנלקטים), מצביעה על תפישה דומה ביחס לערכי 'דרך ארץ', התנהלותו של האדם בעולמו שלו ובחברה. במבוא לספר המאמרות, אומר דניאל לסלי: "המאמרות כל עצמם מעין פרקי אבות סיניים." (קונג פו-צה, מאמרות, עמוד 22).

"ספר המאמרות' נתחבר בתקופה המקבילה בתולדות עמנו לתקופת עזרא ונחמיה ואנשי כנסת הגדולה. אופיים של המאמרות מעלה על דעת הקורא העברי את הווי בית המדרש, אווירת חכמים בימי בית שני. דמיונות אלה מלמדים, שהליכות החיים בישראל בתקופת בית שני ובסין בדורות ההם היו בהן צדדים דומים." (קונג פו-צה, מאמרות, עמוד 44).

על פניו, נראה כאילו ישנה זיקה בין שני מקורות אלו, שהאחד יונק מהשני. השאלות המתבקשות הן: האם כתבים אלו שנכתבו בהבדלים (זמן, מרחק, תרבות, שפה, כתב, תקשורת, ...) משמעותיים מאוד, נכתבו באופן בלתי תלוי? ואם כן, הכיצד זה שקיים דמיון רב כל כך בניהם?

מאמר זה לא בא לנסות להציג עמדה בנושא זה. הוא בא להציג את האפשרות להקבלה בין המאמרות של קונפוציוס למקורותינו שלנו ובעיקר למאמרות בפרקי אבות, ועל בסיס זה, להעלות את השאלות הנובעות מכך: האם ההקבלה אכן רלוונטית? ואם כן, איך זה מן האפשר שדבר זה יצא אל הפועל? אם תורתו של קונפוציוס ינקה מתורתנו, מה רבותא ראו בכך חכמי סין לדורותיהם, לאמץ קודקס מאמרות זה כבסיס תורתם? או אולי ההפך, שחכמי ישראל הם אלה המאמצים רעיונות אלה מחכמי סין, להרחבת קודקס ערכי דרך ארץ שכבר נמצא נטוע במקורותינו עוד לפני ימיו של קונפוציוס?

פרקי אבות

לאחר חורבן הבית השני, נוצר צורך, לרכז את התורה שבע"פ, להעלותה על הכתב, לסדרה, לעורכה ולחותמה; זאת, בשל ריבוי המחלוקות, נחיצות השעה, והחשש שנושאים חשובים וההתדיינות עליהם יאבדו. המשנה נערכה ונחתמה ע"י רבי יהודה הנשיא במחצית השנייה של המאה השנייה. מפעל זה, בא לידי ביטוי בדמות עריכת התורה שבע"פ – המשנה – וחתירתה כקודקס אחד, שלם וסופי.

מסכת אבות, הנקראת גם פרקי אבות, מוכלת בסדר נזיקין. מסכת זו עוסקת בענייני מוסר, מידות טובות ודרך ארץ. הרמב"ם מסביר את הצורך לכבד את דברי החכמים שקיבלו את חכמתם במסירה מדור לדור, מהר סיני עד ימינו. הוא כתב הקדמה מיוחדת למסכת אבות (ב: "שמונה פרקים לרמב"ם"). על מסכת אבות אמר האמורא רבא: "האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דאבות" (תלמוד, מסכת בבא קמא דף ל' עמ' א): מי שרוצה להיות חסיד שיקיים את הכתוב בפרקי אבות. שמה של מסכת אבות, נקבע על שם דברי המוסר שבה שהם אבות למצוות, דהיינו עקרונות יסוד להתנהגות האדם, וזאת על-פי האמרה: "דרך ארץ קדמה לתורה". טעם אחר לשם המסכת הוא זה שמביא פירוש המיוחס לרש"י: "מפני שנסדרו הנה דברי אבות הראשונים שקיבלו את התורה זה מזה".

מסכת אבות בנויה ממאמרים קצרים של חכמי המשנה - התנאים, כאשר בדרך כלל המאמר המובא, הוא המוטו לחיים של אותו תנא, וניתן לראות בו תמצית של השקפת עולמו הייחודית. סדר החכמים המופיעים במסכת נקבע בעיקר על פי סדר הדורות, מאנשי כנסת הגדולה, דרך תקופת הזוגות ועד אחרוני התנאים.

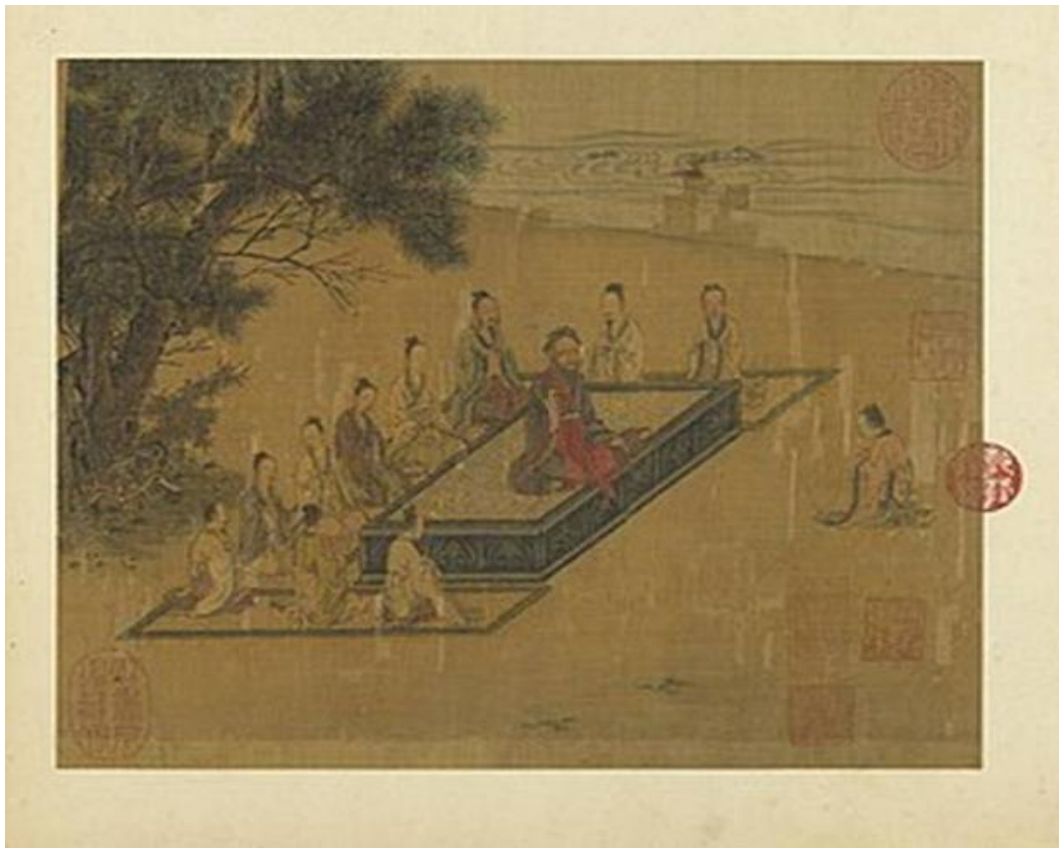
בית המדרש בבבל בתקופת התלמוד – צילום מתוך: מוזיאון מרכז מורשת יהדות בבל – אור יהודה

קונפוציוס והמאמרות

קונפוציוס (קונג-פו דזה) (551 לפנה"ס - 479 לפנה"ס).

תורתו מדברת על היות האדם מוסרי. מרכזה של תורתו של קונפוציוס היה מושג ה "רן", שפירושו, לפי אחד התרגומים, הוא "אנושיות", וניתן ליישם אותה בדרכים שונות: בין מושל לנתין, בין אב ובן, בין בעל ואישה, בין אח לאחיו, ובין ידיד לידיד. קונפוציוס שם דגש רב על החינוך, והאמין כי המנהגים הם אלו המעצבים את האדם והופכים אותו למוסרי. קונפוציוס האמין במסורות הסיניות העתיקות, וניסה "להחזיר עטרה ליושנה". הוא הטיף לחיים אציליים, או כפי שהוא כינה זאת - "אנשי מעלה", שיובילו ליצירת אנשים טובים, שיחדיו ירכיבו חברה טובה וראויה יותר. הוא הטיף גם לשליטים וקיווה למצוא את המלך שיאפשר לו להשליט את צורת השלטון לה הטיף - שלטון נאור השולט מתוך אהבה, רחמים וכבוד ולא מתוך כוח, חוקים נוקשים ואלימות. קונפוציוס לא השאיר אחריו כתבים, אך תלמידיו הרבים אספו את דבריו לספר שתורגם גם לעברית בשם "המאמרות" - "האנלקטים".

המאמרות, הוא אוסף אמירות ופתגמים מבית מדרשו של קונפוציוס ושל חסידיו, כמו גם שיחות בינם לבינם, בעלות משמעות ערכית או חינוכית. הספר השפיע עמוקות על המחשבה, הפילוסופיה והערכים בסין ובמזרח אסיה. ביחד עם שלושת הכרכים הנוספים של ארבעת הספרים, הוא מלמד את עיקרי התורה הקונפוציאנית: האנושיות, הבינה, שמירת הטקסיות והמסורת, שמירת כבוד המשפחה וההורים. קונפוציוס נהג להצהיר שהגותו אינה מחדשת דבר, אלא רק מחייה את הרוח של התורות העתיקות. משנתו של קונפוציוס מדברת על מוסר ופוליטיקה, ומנסה לחנך את האזרחים והשליטים כאחד, להיות טובים וראויים יותר.

בית המדרש הקונפוציוני
דזנג דזה (מימין) כורע לפני קונפוציוס (במרכז), כפי שמצויר ב"איורים של הקלאסיקה של כיבוד הורים", משושלת סונג. מתוך ויקיפדיה - דזנג דזה

האנלקטים ומקורותינו

הקריאה בפרקי אבות ובמאמרות של קונפוציוס (האנלקטים), מצביעה על תפישה דומה ביחס לערכי "דרך ארץ", התנהלותו של האדם בעולמו שלו ובחברה. ערכי מוסר המעוגנים כבסיס ויסוד לפועלו של האדם. במבוא לספר המאמרות של קונפוציוס, אומר דניאל לסלי:

- "תורת החכם קונג הייתה קודם כל דרך חיים ולא שיטה פילוסופית; דעותיו היו פשוטות בתכלית בלא שום יסוד של חקירה ועיון שבהפשטה, ואין אתה מוצא אצלו שום מחשבה מבריקה. המאמרות כל עצמם מעין פרקי אבות סיניים." (קונג פו-צה, מאמרות, עמוד 22).
- "בעיקר נתכונו דבריו כנגד חובותיו של אדם בעולם הזה במשפחה ובחברה. הוא לימד שלכל אדם בחברה הפיאודלית נתייחד מקומו הנכון, וחייב אדם לדעת את מקומו זה כדי שיהיה כל העולם מתנהל בהרמוניה גמורה. הרמוניה זו בחיי החברה והמדינה יכול כל אדם לתת את חלקו לקיימה ולשמרה, אם ינהג על פי דרך חיים מתונה: לעולם ילך אדם בשביל הזהב, בדרך האמצע ויתרחק מן הקצוות. בדומה להילל הזקן העמיד החכם קונג את תורתו על דבר אחד: 'שו'. מונח זה, לפי פירוש שניתן לו במאמרות עצמם, משמעו: מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך." (קונג פו-צה, מאמרות, עמוד 23).
- " המונח: 'לי', מכוון כנגד 'שולחן ערוך' סיני שלם, שעל פיו חייב הסיני לנהוג מים לידתו עד יום מותו. [.....] כך, למשל, כלולים בו הלכות נימוסים ודרך ארץ ומנהג שבין אדם לחברו: חייב אדם לנהוג בחברו כבוד והדרת פנים, יהא מצדד עצמו מפני חברו מתוך ענווה ושפלות הרוח, ויראה תמיד שלא ילבין פני חברו, ושלא יבוא בעצמו לידי בוש פנים. כך חייב אדם להיות שקדן, נדיב לב, נוהג בכבוד ראש, כובש את יצרו ועושה לתיקון מידותיו." (קונג פו-צה, מאמרות, עמוד 24).

בפרקי אבות, המאמרות הינן בבחינת "דרך ארץ קדמה לתורה", והמאמרות אצל קונפוציוס, הינן בתפישה דומה מאוד, בבחינת התשתית המוסרית לערכי האדם המחפש את הדרך - דאו (שלעולם לא תימצא ואפשר רק לשאוף אליה) בה ישאף ללכת בחייו למען תצלח דרכו שלו, וסביבתו הקרובה והרחוקה בה הוא חי ופועל.

אומר דניאל לסלי במבוא לספר המאמרות של קונפוציוס: "אפרים ברוידא, בתרגומו הנאה מן האנגלית לספרו של סון צה 'חוכמת המלחמה', אומר בדברי ההקדמה: סגנונו של הספר, שנתחבר בימים שהיו עזרא ונחמיה בארצנו, מזכיר, בצמצומו ובגיבושו, את סגנון פרקי האבות והמשנה. [...] 'ספר המאמרות' נתחבר אף הוא בתקופה המקבילה בתולדותינו לתקופת עזרא ונחמיה ואנשי כנסת הגדולה. אופיים של המאמרות מעלה על דעת הקורא העברי את הווי בית המדרש, אוירת חכמים בימי בית שני. [...] המאמרות של החכם קונג יש בהם דמיונות אל מאמרי החוכמה שבכתובים החיצוניים ושבספרות חז"ל. דמיונות אלה מלמדים, שהליכות החיים בישראל בתקופת בית שני ובסין של הדורות ההם היו בהן צדדים שווים." (קונג פו-צה, מאמרות, עמוד 44).

על פניו, נראה כאילו ישנה זיקה בין שני מקורות אלו, שהאחד יונק מהשני. והשאלה המתבקשת, היא: האם כתבים אלו שנכתבו בהבדלי זמן, מרחק, תרבות, שפה, כתב, תקשורת, משמעותיים מאוד, נכתבו באופן בלתי תלוי? ואם כן, הכיצד זה שקיים דמיון רב כל כך בניהם?

אם אחד המקורות ינק מרעהו, נשאלת השאלה: מי ינק ממי? ולמי שינק מחברו, למה זה התאים לו? לגבי פרקי אבות, ניתן להניח שערכי המשנה – התנאים, שמאמרותיהם מופיעים בהם, יונקים את הרעיונות והדברים מהמקורות והמסורת היהודית שהייתה בתורה שבכתב וזו שבעל פה. אבל, לגבי קונפוציוס, נשאלת השאלה - מה הן המקורות המביאים אותו לייסוד תורת מוסר וערכים כזו הדומה מאוד לזו שלנו? ואיך קרה, שתורתו זו הכתה שורשים כל כך חזקים מאז ועד היום? ואם נניח כי: המאמרות של קונפוציוס, יונקים באופן כל שהוא ממקורותינו שלנו, עולות השאלות: כיצד זה התאפשר? ולמה זה התאים להם?

התשתית למאמרות הונחה בזמנו של קונפוציוס, כ- 500 שנה לפני הספירה, תקופה מקבילה לתקופת בית ראשון שלנו; ונכתבה ועודכנה במהלך השנים המקביל לתקופת בית שני ולאחר חורבן בית שני, בתקופת עריכת המשנה והתלמוד, ולאחר מכן. בתקופת הבית הראשון והשני, הייתה קיימת התורה שבכתב ופרשנויותיה שהיו תורה שבע"פ. בתקופה זו, יש להניח שרשת התקשורת והמסחר שהייתה מוגבלת בתחילה, הלכה והשתכללה עם הזמן ובמסעי הכיבוש של האימפריות, ואפשרה הגירה מסוימת של ידע ותרבות בין המדינות. בהנחה שהייתה הגירה מסוימת של ידע בין המדינות, יתכן שגם מעט מתורתנו ובעיקר ערכי המוסר שבה (שנראים מתקדמים מאוד ביחס לתקופה בה נכתבו, ואף לימינו אנו), התגלגל למרחקים. בסופו של דבר, התנ"ך הוא הספר הנפוץ ביותר והמתורגם ל הכי הרבה שפות בעולם (כתיבתו מתבצעת בערך בתקופת הבית השני).

סביר להניח, שלתורה שבע"פ שהתחילה לעלות על הכתב לאחר חורבן הבית השני (המשנה נחתמה ע"י רבי יהודה הנשיא במאה השנייה לספירה, והתלמוד נחתם ע"י רב אשי במאה השישית לספירה), היה כבר פשוט יותר להתגלגל בין המדינות. דרכי המסחר שהלכו והתפתחו עם התרחבותה של האימפריה הרומית (כגון: "דרך המשי"), והנצרות שהתחילה לתפוש תאוצה ולהגיע לחלק גדול מאוד באוכלוסיית העולם, יכלו לאפשר זאת. בהנחה שהמאמרות של קונפוציוס כפי שהם נמצאים בידינו כעת, עברו שינויים ועדכונים מאז ימיו של קונפוציוס, אולי ניתן להניח, שבפני אותם חכמי סין שעדכנו את תורתו של קונפוציוס, מקורותינו היו זמינים להם.

אפשרות אחרת שניתן להניח: מבנה ההכרה הבסיסי שלנו כל בני האדם (כולנו נבראנו בצלם), לפני שעוצבו והתפתחו ע"י השפה והתרבות בכל מקום ומקום, הוא דומה; ולכן, תרבויות מתקדמות השמות במוקד את ההתפתחות ההרמונית של האדם והחברה, להם מכוונים המאמרות במסכת אבות ובאנלקטיים של קונפוציוס, כנראה נגזרות מאותו בסיס הכרתי, למרות שכל אחת התפתחה בסביבה ותרבות אחרת. הקבלה דומה, ניתן לראות בתאוריית "הדקדוק האוניברסאלי" של הבלשן הנודע נועם חומסקי, בה הוא טוען: כי כל השפות הטבעיות חולקות עקרונות תחביר משותפים. עקרונות אלה הם מולדים, כלומר כל בני האדם נולדים כאשר עקרונות אלה מוטבעים בהם, ולכן כל השפות האנושיות מצייתות לכללים אלה.

השוואה בין מקורותינו לאנלקטים

ההשוואה המובאת כאן, היא מקוצרת. עיון בארבעת הספרים כולם: המאמרות, דרך האמצע וקיומה, תורת הגדול, מנג דזה (מנציוס), מראה על הקבלה רחבה יותר בין מקורותינו לתורתו של קונפוציוס. להלן מספר דוגמאות:

א. מסורת הקבלה והעברה מדור לדור

מקורותינו		האנלקטים	
<u>מסכת אבות</u> <u>פרק א'</u> <u>משנה א'</u>	"משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושוע, ויהושוע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה. והן אמרו שלושה דברים: היו מתונים בדיון, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה"	"אמר החכם: כל עצמי איני אלא מוסר לבאים אחרי מה שקיבלתי מקודמי, ואיני מחדש משלי כלום. נאמן אני לתורתם של הקדמונים ודבק בה באהבה, עד שאני מעז להדמות לפנג הזקן."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 7</u> <u>מאמר א'</u>

ב. מה ששואו עליך אל תעשה לחברך

מקורותינו		האנלקטים	
<u>תלמוד בבלי</u> <u>סדר מועד</u> <u>מסכת שבת</u> <u>דף לא</u> <u>עמוד א</u>	"דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא זיל גמור"	המורה קונפוציוס אמר: "מה שאתה עצמך לא רוצה שיעשו לך, אל תעשה לאחרים, ובכך לא תהיה התמרמרות כלפיך אם שמדובר בענייני המדינה או בענייני המשפחה."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 12</u> <u>מאמר ב'</u>
<u>תנ"ך</u> <u>ספר ויקרא</u> <u>פרק יט'</u> <u>פסוק יח'</u>	"וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ"	"שאל צה-גונג, אמר: כלום יש מאמר אחד שראוי לו לאדם לנהוג על פיו כל ימיו? אמר החכם: הלא הוא המאמר על נתינת הדעת על חבר: מה ששואו עליך אל תעשה לחברך."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 15</u> <u>מאמר כג'</u>

ג. דרך ארץ קדמה לתורה

מקורותינו		האנלקטים	
<u>מסכת אבות</u> <u>פרק ג'</u> <u>משנה כ'</u>	רבי אלעזר בן עזריה אומר: "אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה."	"אמר החכם: איש המעלה שנוהג בקלות ראש אין הבריות נוהגים בו יראת כבוד ולימודיו אין בהם ממש."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 1</u> <u>מאמר 8</u>

ד. איזהו חכם

מקורותינו		האנלקטים	
<u>מסכת אבות</u> <u>פרק ד'</u> <u>משנה א'</u>	"בן זומא אומר, איזה הוא חכם, הלמד מכל אדם, שנאמר "מכל מלמדיו, השכלתי"	"שאל צה-גונג: האדון קונג ון, מפני מה נקרא שמו ון (בן תרבות)? אמר החכם: מפני שהיה חושק בתורה ושקוד עליה, ומעולם לא נתבייש ללמוד ממי שקטן ממנו, לפיכך קראו לו ון."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 5</u> <u>מאמר יד'</u>

ה. מידות בתלמידים

מקורותינו		האנלקטים	
<u>מסכת אבות</u> <u>פרק ה'</u> <u>פסוק יא'</u>	"ארבע מידות בתלמידים: ממחר לשמוע, וממחר לאבד--יצא שכרו בהפסדו; קשה לשמוע, וקשה לאבד--יצא הפסדו בשכרו; ממחר לשמוע, וקשה לאבד--חכם; קשה לשמוע, וממחר לאבד--זה חלק רע."	"אמר החכם קונג: ראשונים במעלה חכמים מלידה; למטה מהם חכמים שקנו חכמתם בלימוד; למטה מהם הקשים לשמוע אבל לומדים; למטה מכולם אלה שהם קשים לשמוע ואינם לומדים."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 16</u> <u>מאמר ט'</u>

התפתחות אישיותו של האדם בהתאם לגילו

מקורותינו	האנלקטים
מסכת אבות, פרק ה' משנה כא', יהודה בן תימא אומר:	קונג פו-צה, מאמרות פרק 2 מאמר ד'
"בן חמש שנים למקרא; בן עשר למשנה; בן שלוש עשרה למצות; בן חמש עשרה לתלמוד; בן שמונה עשרה לחופה; בן עשרים לרדוף; בן שלושים לכהן; בן ארבעים לבניה; בן חמישים לעצה; בן שישים לזקנה; בן שבעים לשיבה; בן שמונים לגבורה; בן תשעים לשוח; בן מאה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם"	"בגיל חמש עשרה שמת ליבי בלימוד בגיל שלושים עמדתי איתן בגיל ארבעים לא היו לי יותר ספקות בגיל חמישים הבנתי את צו השמים בגיל שישים שמיעתי הייתה מותאמת אל האמת בגיל שבעים יכולתי ללכת לפי רצונות ליבי, מפני שרצונתי לא חרגו עוד את גבולות המותר"

השינון בלימוד התורה

מקורותינו	האנלקטים
תלמוד סדר מועד מסכת חגיגה דף ט' עמוד ב	קונג פו-צה, מאמרות פרק 1 מאמר א'
"אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד"	"אמר החכם: מי שלומד תורה וחוזר עליה לפרקים, וכי לא הנאה היא לא?"

נאה דורש נאה מקיים

מקורותינו	האנלקטים
תלמוד סדר מועד מסכת חגיגה דף י"ד, עמוד ב	קונג פו-צה, מאמרות פרק 2 מאמר יג'
"נאה דורש נאה מקיים"	"אמר החכם: איש המעלה לעולם לא ידרוש בדבר שלא קיים, אלא תחילה הוא מקיים ולאחר כך הוא דורש"
	קונג פו-צה, מאמרות 4.22
	"אמר החכם: לשעבר היה אדם שומר פיו ולשונו, לפי שהיה חושש שמא לא נאה יקיים כשם שנאה דרש."

סוף מעשה במחשבה תחילה

מקורותינו	האנלקטים
הפיוט - לכה דודי מתוך תפילת קבלת שבת משוי"ר: לרבי שלמה הלוי (1505-1584) מקובל ופייטן צפתי	קונג פו-צה, מאמרות פרק 5 מאמר יט
לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה . לקראת שבת לכו ונלכה , כי היא מקור הברכה , מראש מקדם נסוכה , סוף מעשה במחשבה תחילה.	"האדון ג'יון היה שוקל בדעתו שלוש פעמים קודם שעשה שום מעשה. אמר החכם: די לו בשתי פעמים."
	קונג פו-צה, מאמרות פרק 7 מאמר י'
	"האיש שאבחר בו הוא זה שמחשב צעדיו בזהירות ומקדים תוכנית שקולה לפעולה."

דבקות באנשי המעלה

מקורותינו	האנלקטים
מסכת אבות, פרק ד' פסוק כ'	קונג פו-צה, מאמרות פרק 6 מאמר יא
"הוי זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים."	"אמר לו החכם לצה-שיה: הוי מתדבק במידותיהם של אנשי המעלה ולא במידותיהם של פחותי אדם."
מסכת אבות פרק א', פסוק ד'	
"יהי ביתך בית ועד לחכמים; והוי מתאבק בעפר רגליהם, ושותה בצמא את דבריהם."	

דרך האמצע

מקורותינו		האנלקטים	
שמונה פרקים לרמב"ם, הקדמה למסכת אבות פרק ד' עמוד קסח	"המעשים הטובים הם המעשים השווים, הממוצעים בין שני קצוות, ששתיהן רע: האחת מהן תוספת והשנית חסרון. והמעלות הן תכונות נפשיות וקניינים ממוצעים בין שתי תכונות גרועות: האחת מהן יתרה, והאחרת חסרה."	"אמר החכם: דרך האמצע היא דרך השלמות שאין למעלה ממנה."	קונג פו-צה, מאמרות פרק 6 מאמר כז'

יב. היזהרו בבני עניים

מקורותינו		האנלקטים	
תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא עמוד א	"היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה."	"אמר החכם: אפילו עני שבעניים, שלא הביא לי בשכרי אלא צרור של בשר מיובש – לא חשכתי ממנו תורתו."	קונג פו-צה, מאמרות פרק 7 מאמר ז'

יג. הסתפקות במועט

מקורותינו		האנלקטים	
משלי פרק יז פסוק א'	טוב אַרְחַת יִרְק וְאַהֲבָה שָׁם, מִשׁוֹר אָבוֹס וְשִׁנְאָה בּוֹ"	"אמר החכם: מי שמסתפק באורז וירק למאכלו, במים למשקהו ובקיבורת זרועו לכר תחת ראשו – עשויה שמחה שתמצא לו אף בחלק זעום זה. עושר וכבוד שניקנו ולא ביושר, כענן חולף הם בעיניו."	קונג פו-צה, מאמרות פרק 7 מאמר טו'
מסכת אבות, פרק ד' פסוק א'	"איזה הוא עשיר--השמח בחלקו, שנאמר: 'יגיע כפיר, כי תאכל; אשריך, וטוב לך' (תהילים קכח, ב)."		

יד. כבודם של בני הנעורים

מקורותינו		האנלקטים	
מסכת אבות, פרק ד' פסוק טו	"יהי כבוד תלמידך חביב עליך ככבוד חברך."	"אמר החכם: היזהרו בכבודם של בני הנעורים, שמהם אפשר שיצאו חכמי הדור הבא, ולא יהיו נופלים מכם בכלום."	קונג פו-צה, מאמרות פרק 9 מאמר כב'

טו. חושך שבטו שונא בנו

מקורותינו		האנלקטים	
משלי פרק יג	חושך שִׁבְטוֹ - שׁוֹנֵא בְּנוֹ, וְאַהֲבוּ - שְׁחָרוּ מוֹסְרֵוֹ"	"אמר החכם: וכי יש לך אוהב לאדם ואינו מקפיד עימו במלאכתו? וכי יש לך נאמן לאדם ואינו מוכיחו?"	קונג פו-צה, מאמרות פרק 14 מאמר ח'

טז. איש המעלה

מקורותינו		האנלקטים	
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק ה'</u> <u>משנה ז'</u>	"שבעה דברים בגולם, ושבעה בחכם: חכם אינו מדבר לפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה, ואינו נכנס לתוך דברי חברו, ואינו נבהל להשיב, שואל כהלכה ומשיב כעניין, ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי, ומודה על האמת; וחילופיהן בגולם."	החסיד טו-קונג שאל מהם המאפיינים של איש המעלה. המורה קונפוציוס אמר, "קודם הוא פועל לפני שהוא מדבר, ורק אחר כך מדבר על סמך ניסיונו".	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 2</u> <u>מאמר יג'</u>
		המורה קונפוציוס אמר, "הדבר הבסיסי באיש המעלה היא המוסריות, הוא מיישם את המוסריות לפי כללי ההתנהגות הראויים, הוא מראה זאת בענווה, באמינות דיבורו הוא מביא את מעשיו לשלמות, כך הוא איש המעלה".	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות 18</u> <u>פרק 15</u> <u>מאמר יח</u>

יז. אמור מעט ועשה הרבה

מקורותינו		האנלקטים	
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק ג'</u> <u>משנה יב'</u>	"רבי חנניה בן דוסא אומר: כל שמעשיו מרובין מחכמתו, חכמתו מתקיימת; וכל שחכמתו מרובה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת."	"אמר החכם: איש המעלה מבקש שיהיו דבריו מעטים ומעשיו מרובים."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 4</u> <u>מאמר כד'</u>
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק א'</u> <u>משנה טו'</u>	"שמאי אומר, אמור מעט ועשה הרבה"	"אמר החכם: איש המעלה רואה פחיתות לעצמו אם דבריו מרובים ממעשיו."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 14</u> <u>מאמר כד</u>
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק א'</u> <u>משנה יז'</u>	"לא המדרש הוא העיקר, אלא המעשה"		

יח. להיזהר בכבודם של הבריות

מקורותינו		האנלקטים	
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק ד'</u> <u>משנה יב'</u>	"רבי אלעזר אומר: יהי כבוד תלמידך חביב עליך ככבוד חברך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמיים."	"המורה קונפוציוס אמר: "כשאתה נמצא מחוץ לבית נהג כלפי כל אחד כפי שאתה בנוכחותו של אורח חשוב. בהעסקתם של האנשים הפשוטים נהג כפי שאתה ממלא תפקיד בטכס מנחה חשוב."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 12</u> <u>מאמר ב'</u>

יט. דרכה של תורה

מקורותינו		האנלקטים	
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק ו'</u> <u>משנה ד'</u>	"כך היא דרכה של תורה: פת במלח תוכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל"	"אמר החכם: איש המעלה אינו מרבה בסעודתו ואינו מבקש לו רווחה בביתו, אם שקדן הוא במעשיו וזהיר בדיבורו, שוחר קרבתם של בעלי הדרך הטובה ולומד מהם איזוהי דרך ישרה שידבק בה – אפשר ואפשר לומר עליו שהוא חושק בתורה."	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 1</u> <u>מאמר יד'</u>
		"אמר החכם: כמה תרומות מידותיו של הוי! אין כמוהו מסתפק במועט: פיתו ומימיו בצמצום והוא דר בסמטה צרה ועלובה. אחרים אינם יכולים לעמוד בחיי צער אלה, אבל הוא שמח בחלקו תמיד. כמה תרומות מידותיו!"	<u>קונג פו-צה,</u> <u>מאמרות</u> <u>פרק 6</u> <u>מאמר ט'</u>

כ. לדור במקומו של הטוב

מקורותינו		האנלקטים	
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק ו'</u> <u>משנה ט'</u>	"אמר רבי יוסי בן קסמא: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד, ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי: רבי, מאיזה מקום אתה? אמרתי לו: מעיר גדולה של חכמים וסופרים אני. אמר לי: רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו? ואני אתן לך אלף אלפי דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו: בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה."	"אמר החכם: טוב שבמקום הוא ניו והדרו. מי שהברירה בידו ואינו בוחר לדור במקומו של הטוב – וכי לחכם יחשב?"	<u>קונג פו-צה</u> , <u>מאמרות</u> <u>פרק 4</u> <u>מאמר א'</u>

כא. כיבוד אב ואם

מקורותינו		האנלקטים	
תנ"ך ספר שמות פרק כ' פסוק יא'	"כבד את אביך ואת אמך, למען יאריך ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך"	"אמר החכם: בשעה שאדם משמש את אביו ואימו רשאי הוא להוכיחם מתון, אבל אם לא הועיל מהם כלום ולא שינו מדרכם, יהא נוהג בהם מתוך כבוד יתרה ולא ימרה את פיהם, אפילו הכבידו עולם עליו, לא יבוא לכלל תרעומת."	<u>קונג פו-צה</u> , <u>מאמרות</u> <u>פרק ד'</u> <u>מאמר יח'</u>

כב. שררה, למה לך?

מקורותינו		האנלקטים	
<u>פרקי אבות</u> <u>פרק א'</u> <u>משנה י'</u>	"שמעיה אומר: אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות."	"ראש בית ג'י שלח לו למין צה-צ'ין, שיבוא וינהיג את העיר בי. אמר להם מין צה-צ'ין לשליחים: השיבו נא את פניהם ריקם בשמי, כי הנימוס הטובה עליכם. ואם לא ימשכו ידם ממני ויחזרו ויציעו לפני את הדבר, אהיה אנוס ללכת מכאן ולשבת על הנהר ון."	<u>קונג פו-צה</u> , <u>מאמרות</u> <u>פרק 6</u> <u>מאמר ז'</u>
<u>תלמוד בבלי</u> <u>מסכת הוריות</u> <u>פרק ג'</u>	"רבן גמליאל נתן דעתו להושיב בראש את ר' אלעזר חסמא ור' יוחנן בן גודגאדא, שלח להם ולא באו, חזר ושלח ובאו. אמר להם: כמדומים אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם!"	"שאל אחד לחכם קונג: מפני מה לא קיבלת עליך שררה? השיבו החכם: מצינו בספר הקדם: כבד את אביך ואת אימך, כל המכבד את אביו ואימו ואוהב את אחיו, הרי זה נותן חלקו לשררה, אף זו קבלת שררה היא. קבלת שררה בפועל ממש למה לך?"	<u>קונג פו-צה</u> , <u>מאמרות</u> <u>פרק 2</u> <u>מאמר כא'</u>
		"התיר לו החכם לצ'י-דיאו-קי לקבל עליו משרה ברשות, אבל סרב לקבל ואמר: עדין איני ראוי לכך. והייתה לו לחכם קורת רוח ממנו."	<u>קונג פו-צה</u> , <u>מאמרות</u> <u>פרק 5</u> <u>מאמר ה'</u>

כג. חשיבות המסורת וכבוד הממונים

מקורותינו		האנלקטים	
<u>משנה</u> <u>סדר מועד</u> <u>מסכת ראש השנה</u> <u>פרק ב'</u> <u>משנה י'</u>	המחלוקת בין רבן גמליאל שהיה נשיא הסנהדרין לבין רבי יהושוע לגבי זמן קידוש החודש. "אמר לו רבי יהושוע (לרבן גמליאל), רואה אני את דבריך. "שלח לו רבן גמליאל (לרבי יהושוע), גוזר אני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונך. הלך ומצאו רבי עקיבה (את רבי יהושוע) מצר. אמר לו, יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר "אלה מועדי ה', מקראי קודש, אשר תקראו אותם" (ויקרא כג,ד)--"אשר תקראו אותם", בין בזמן בין שלא בזמן; אין לי מועדות אלא אלו. בא לו (רבי יהושוע) אצל רבי דוסא בן הרכינס; אמר לו, אם באים אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל--צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, נטל (רבי יהושוע) מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבוננו. עמד רבן גמליאל ונשקו (לרבי יהושוע) על ראשו אמר לו, בוא בשלום רבי ותלמידי, רבי בחוכמה, ותלמידי שקיבלת את דברי."	"אמר החכם: משיח אני עם הוי כל היום כולו והוא אינו חולק על שום דבר מדברי, משל כאילו כסיל היה, אבל כשאני שואל ודורש למעשיו כשאני עימי, מעידים מעשיו על שלמד את התורה כולה, הוי אינו כסיל כלל ועיקר."	<u>קונג פו-צה</u> , <u>מאמרות</u> <u>פרק 2</u> <u>מאמר ט'</u>

כד. התחקות אחר השורש לצורך בניה מחדש

מקורותינו	האנלקטים
-----------	----------

<p>תלמוד בבלי מסכת מכות דף כד'</p>	<p>"רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא, פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק, אמרו לו, מפני מה אתה מצחק? אמר להם, מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו (במדבר א) והזר הקרב יומת, ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה? אמר להן, לכך אני מצחק".....</p> <p>רבי עקיבא : מתוך החורבן הוא רואה את הגאולה.</p>	<p>"אמר החכם: ...איש המעלה על השורש הוא מתחקה, הגיע אל השורש - מכאן ואילך דרך צומחת....."</p>	<p>קונג פו-צה, מאמרות פרק 1 מאמר 2</p>
--	--	---	--

שתי הדוגמאות מדברות על כך, שבמצבים חסרי תקנה, על מנת לבנות מחדש, יש להרוס את המבנה הקיים, להגיע אל השורש (היסודות) ומשם על פי השורש, לבנות את המבנה החדש המתאים.

מקורות

1. משנה – מסכת אבות, מסכת ראש השנה, הוצאת משניות קהתי בע"מ – "היכל שלמה"
2. שמונה פרקים לרמב"ם / פרקים א-ה - הקדמות לפירוש המשנה / הקדמה למסכת אבות – רמב"ם לעם, הוצאת מוסד הרב קוק
3. הלכות דעות / פרקים א-ג – ספר המדע – רמב"ם לעם - הוצאת מוסד הרב קוק
4. שיחות על שמונה פרקים לרמב"ם - ישעיהו ליבוביץ – בית הוצאה כתר ירושלים
5. תלמוד בבלי – מסכת שבת, מסכת חגיגה, מסכת נדרים, מסכת הוריות, מסכת מכות
6. מדריך לתלמוד, הרב עדין שטיינזלץ, בית הוצאה כתר, ירושלים, 1984
7. אריסטו - אתיקה – מהדורת ניקומאכוס – הוצאת שוקן / ירושלים ותל אביב
8. אריסטו – המידות / ספרים א-ב – הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית ירושלים
9. ספר הדאו – לאו דזה. תרגום, הערות, מבוא ונספחים – דן דאור ויואב אריאל, חרגול הוצאה לאור, הוצאת עם עובד
10. לאו-צה. תרגום – יורי גראוזה וחנוך קלעי. מבוא והערות – יורי גראוזה. מוסד ביאליק ירושלים
11. קונג פו-צה - מאמרות. עריכה – מ.מ. בובר. תרגום – דניאל לסלי ואמציה פורת. מבוא והערות – דניאל לסלי. מוסד ביאליק ירושלים
12. תורת הגדול - תרגום, מבוא והערות – אנדרו פלאקס. הקדמה – איירן איבר. מוסד ביאליק ירושלים ומכון למחקר ע"ש טרומן, האוניברסיטה העברית
13. דרך האמצע וקיומה - תרגום, מבוא והערות – אנדרו פלאקס. הקדמה – איירן איבר. מוסד ביאליק, ירושלים
14. תנ"ך – ספר שמות, ספר ויקרא, ספר משלי
15. סדור תפילה – קבלת שבת
16. צילום מתוך: מוזיאון מרכז מורשת יהדות בבל, אור יהודה - בית המדרש בבבל בתקופת התלמוד
17. תמונה מתוך: ויקיפדיה – בערך: דזנג דזה - בית המדרש הקונפוציוני